

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2023. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.39>

УДК 330.342

М. Б. Нагара,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3052-6911>

АРХІТЕКТУРА ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ЕКОСИСТЕМИ

M. Nahara,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of International Tourism and Hospitality,

West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

ARCHITECTURE AND DETERMINANTS OF THE ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM

Пріоритетним завданням сьогодні є розгляд підприємництва з позицій взаємозв'язку та взаємовпливу елементів екосистем, оскільки характер та інтенсивність взаємодії між ними зумовлюють формування унікальних ключових компетенцій. Це свідчить про актуальність імплементації та розвитку підприємницьких екосистем. Встановлено, що підприємницька екосистема передбачає оптимізацію та еволюцію структур підприємств, які є її складовими, за критерієм доданої вартості та зростання конкурентоспроможності. Обґрунтовано, що підприємницькі екосистеми

сприяють впровадженню інноваційних технологій, синтезу ресурсів для отримання максимальних результатів, гнучкому реагуванню на динамічні зміни ринку, які в умовах цифрової трансформації потребують від підприємств комплексних результатів діяльності. Запропоновано конфігурацію підприємницької екосистеми, яка передбачає конкретизацію складових елементів з метою агрегування ресурсів на засадах принципів взаємовигідного партнерства та колективного користування, наслідком чого є досягнення синергетичного ефекту в економічній, соціальній та екологічній траєкторіях розвитку.

The priority task today is to consider entrepreneurship from the standpoint of interconnection and mutual influence of the ecosystem elements. The nature and intensity of enterprises interaction determine the formation of unique key competencies. This demonstrates the relevance of implementing and developing entrepreneurial ecosystems. The article highlights the features of the entrepreneurial ecosystem. The first feature is that entrepreneurial ecosystems are geographically localized innovation clusters. The second specific feature implies that ecosystems are a set of interconnected elements (enterprises, organizations, and individuals) that interact with each other and environments. The third feature is that enterprises in the ecosystem receive additional social, economic and environmental benefits based on synergies. It is substantiated that the entrepreneurial ecosystem is characterized by multi-vector communication links, openness to constructive interaction, which is an important condition for ensuring access to limited resources for participants. It is revealed that the formation of the entrepreneurial ecosystem infrastructure will stimulate innovation activity and economic growth at the regional and national levels, creating a favorable environment for the business development and the modernization. In the process the entrepreneurial ecosystem formation, it is necessary to take into account such important elements: specifics of financing the entrepreneurial sphere; government support programs for entrepreneurship; free business training; channels for the distribution of ecosystem research and development; market openness; and compliance with cultural, social, and

environmental norms. It is established that the entrepreneurial ecosystem involves the optimization and evolution of enterprises structures according to the criterion of added value and competitiveness. It is substantiated that entrepreneurial ecosystems facilitate the introduction of innovative technologies, synthesis of resources to obtain maximum results, and flexible response to dynamic market changes. The configuration of the entrepreneurial ecosystem is proposed. It allows to aggregate resources based on the principles of mutually beneficial partnership and collective use. The result is a synergistic effect in economic, social and environmental development trajectories.

Ключові слова: *екосистема, підприємництво, конвергенція, розвиток, синергетичний ефект, потенціал.*

Keywords: *ecosystem, entrepreneurship, convergence, development, synergistic effect, potential.*

Постановка проблеми. Інтелектуалізація виробництва, яка на початку третього тисячоліття перетворилася на стійку закономірність розвитку підприємств, не лише створила нові можливості ефективного використання всієї сукупності обмежених ресурсів, але й чітко окреслила головний свій виклик – нагальну потребу у пошуку підприємствами нових напрямів створення цінностей. Це детермінує необхідність формування та розвитку екосистем, основою яких є формування бізнес-відносин у форматі партнерських взаємодій. Визначальним трендом як світового, так і національного економічного розвитку є зростаюча роль екосистемних процесів, які є основою постіндустріалізації та центральним ядром стратегічного вектору підприємств.

Імплементація екосистеми підприємств потребує узгодження загальнонаціональних інтересів з корпоративними, забезпечення сприятливого для інновацій середовища ведення бізнесу, формування розгалуженої інфраструктури екосистемної діяльності, розвитку венчурного фінансування. Водночас сучасна траєкторія економічного розвитку вітчизняних підприємств

характеризується нестабільністю, значним рівнем господарського ризику; інноваційна діяльність зорієнтована на проекти з коротким терміном окупності капіталу. У зв'язку з цим необхідно детальніше зупинитись на окремих фундаментальних питаннях, пов'язаних із визначенням конфігурації підприємницьких екосистем та особливостями регіональних екосистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження різних аспектів екосистем здійснюють відомі зарубіжні вчені: А. Брамвелл, Дж. Вальдес, П. Ванг, А. Гавер, Д. Дж. Ізенберг, Б. Коен, Дж. Ф. Мур, К. Сеннамо, О. Спіллінг, Е. Стем, М. Якобідес та ін. Серед українських дослідників різновекторні питання екосистеми вивчають: В. Александрова, І. Брікова, З. Варналій, Л. Ганущак-Єфіменко, О. Гуменна, М. Данилович, О. Котко, О. Марченко, Л. Федулова, О. Христенко та ін. Проте, незважаючи на високий теоретико-методологічний рівень досліджень, питання підприємницьких екосистем та їх конфігурація є недостатньо розглянутим в науковій літературі.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка моделі архітектури підприємницької екосистеми. Для реалізації мети було вирішено такі завдання: детерміновано специфіку підприємницьких екосистем; охарактеризовано особливості регіональних підприємницьких екосистем; запропоновано конфігурацію підприємницької екосистеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. В епоху постіндустріалізму головним фактором економічного прогресу є застосування прогресивних моделей ведення бізнесу. Digital-трансформація діяльності підприємств, домінуюча роль людських ресурсів, зростання наукоємності продуктів та послуг, пріоритетність ощадливих технологій, – все це свідчить про розвиток екосистемного підходу в управлінні.

Аналізуючи наявні підходи до визначення поняття “підприємницька екосистема”, доцільно виділити характерні особливості цієї категорії.

Перша особливість полягає в тому, що підприємницькі екосистеми є географічно локалізованими інноваційними кластерами. Друга специфічна риса передбачає, що екосистеми є сукупністю взаємопов'язаних елементів (підприємств, організацій, а також окремих осіб), які взаємодіють між собою,

мезо- і макро- середовищами. Третя ознака, яка відрізняє екосистему від практики спільного місця розташування, полягає в тому, що підприємства в екосистемі, на відміну від тих, які функціонують поза нею, отримують додаткові соціально-економічні та екологічні переваги на основі синергетичного ефекту.

Отже, підприємницьку екосистему можна трактувати як географічно локалізовану економічну систему, що складається із сукупності взаємопов'язаних елементів (підприємств, організацій, а також окремих осіб), що взаємодіють між собою, а також з мезо- і макро- середовищами з метою розвитку та максимізації підприємницького потенціалу. При цьому підприємницька екосистема передбачає оптимізацію та еволюцію структур підприємств, які є її складовими, за критерієм доданої вартості та зростання конкурентоспроможності.

Однак незважаючи на свою популярність, концепція підприємницьких екосистем має окремі недоліки. Одним з них є проблема визначення меж підприємницьких екосистем. Аналіз економічних результатів не має цінності, якщо межі екосистеми не є чітко детермінованими [1, с. 78]. В зв'язку з цим складним методологічним завданням є визначення критеріїв, за якими можна ідентифікувати належність до екосистеми. З одного боку, географічна локалізація підприємницьких структур та інституційний вплив на їхній розвиток з боку держави зумовлюють необхідність вивчення екосистеми в межах адміністративно-територіального поділу. З іншого боку, локальна тенденція цього феномену не скасовує невизначеності реальних меж екосистеми. Враховуючи концептуалізацію підприємництва як системи, регіональний рівень є найбільш релевантним сукупним рівнем, оскільки забезпечує достатній масштаб для охоплення соціально-економічного, екологічного та інституціонального контексту систем підприємництва.

Незважаючи на значну кількість наукових праць стосовно підприємницьких екосистем і визнання доцільності застосування екосистемного підходу в управлінні, категорія “регіональні підприємницькі екосистеми” ще не набула належного поширення та остаточного визначення.

На наш погляд, регіональні підприємницькі екосистеми є географічно локалізованими механізмами співпраці, за допомогою яких підприємства, організації, фізичні особи об'єднують свої індивідуальні пропозиції для встановлення стійких взаємовигідних зв'язків на основі проекто- і клієнтоорієнтованості з метою досягнення ключових унікальних переваг.

Підприємницька екосистема є, з одного боку, джерелом і стимулятором конкуренції, надаючи нові можливості розвитку, а з другого – породжує суперечності локального і загальнодержавного масштабів. На наш погляд, у теоретико-методологічному плані має місце асиметричність екосистемного розвитку, посилювана зростаючою взаємозалежністю між об'єктами і суб'єктами, які входять в екосистему.

Багато вітчизняних суб'єктів господарювання є територіально сконцентрованими у різних областях. Тому необхідно враховувати конфігурацію просторової організації регіональної підприємницької екосистеми з точки зору соціально-економічного потенціалу та можливостей.

Отже, інтенсивність виникнення підприємницьких можливостей у контурі регіональної підприємницької екосистеми є диференційованою [2, с. 1763]. Необхідно розуміти, що рівень розвитку елементів екосистеми (до них ми відносимо державу (адміністрування), ринок (попит), соціальний капітал, фінанси, людський капітал, інститути, інфраструктура, технології) та ефективність їхньої взаємодії з позицій генерування можливостей є територіально диференційованими. Наприклад, рівень і частота виникнення можливостей у сільських підприємницьких екосистемах суттєво відрізняються від потенціалу генерації можливостей підприємницьких екосистем, що формуються у великих індустріальних містах [3, с. 115]. Отже, потенційні можливості у межах регіональної підприємницької екосистеми територіально розподілені нерівномірно, що породжує різну конфігурацію продуктивності екосистеми.

Як умовну межу регіональної підприємницької екосистеми ми пропонуємо вважати адміністративно-територіальну одиницю. Це пов'язано з

тим, що вплив ключового чинника регіональної підприємницької екосистеми – інституціональної конфігурації – на підприємницьку діяльність обмежений адміністративно-територіальним поділом. При цьому інституціональні конфігурації підприємницьких екосистем різних регіонів можуть істотно відрізнятися і мати диверсифікований потенціал впливу на розвиток підприємницької діяльності.

У контексті диспозиції суб'єктів глобальної економіки слід зазначити, що переваги сучасної мережевої організації економічної діяльності з гнучкою регіонально-галузевою конфігурацією обумовлюють зростання ролі підприємницьких екосистем, в яких концентруються науковий, виробничий і – відповідно – фінансово-інвестиційний потенціали у парадигмі Індустрії 5.0. Цьому сприяють як традиційні (ретроспективні), так і інноваційні чинники: діджиталізація підприємницької діяльності, імплементація ощадливих технологій, максимізація ключових компетенцій працівників, екологізація управління тощо.

Незважаючи на те, що процеси трансформації в напрямі розвитку підприємницької екосистеми відрізняються за своїми інституційними засадами і соціально-економічними наслідками, вони дають аналогічні результати з погляду технологічних інновацій, зростання продуктивності та економічної конкурентоспроможності. У підприємницькій екосистемі людські ресурси є домінуючими в процесі прийняття рішень і реалізації завдань, що вимагає не тільки вміння використовувати ощадливі технології, але й формувати організацію, що навчається (“Learning Organization”).

Підприємницька екосистема характеризується різновекторними комунікаційними зв'язками, відрізняється відкритістю до конструктивної взаємодії, що є важливою умовою забезпечення доступу учасників до обмежених ресурсів. Virізняючою особливістю підприємницької екосистеми є можливість функціонування на різних рівнях – мікро-, мезо- і макрорівні, будучи при цьому динамічною та адаптивною. З метою забезпечення ефективності підприємницької екосистеми необхідне створення інфраструктури збору та передачі інформаційних даних, а також формування інформаційної

інфраструктури, що забезпечує активність всіх елементів підприємницької екосистеми. Інформаційна інфраструктура в якості основного джерела інформації, повинна мати систему моніторингу споживчих ринків [4, с. 630]. Це дасть змогу не тільки якісно опрацювати первинні дані, а й також аналізувати та поширювати релевантну інформацію в межах підприємницької екосистеми.

Формування інфраструктури підприємницької екосистеми сприятиме стимулюванню інноваційної активності та економічному зростанню на регіональному та загальнодержавному рівнях, забезпечуючи комфортне середовище для розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, а також модернізації бізнес-процесів.

В процесі створення підприємницької екосистеми необхідно враховувати важливі елементи, що відіграють роль катализатора бізнес-діяльності [5, с. 161]: особливості фінансування підприємницької сфери; програми державної підтримки підприємництва; безоплатні тренінги з вивчення бізнесу; канали розповсюдження екосистемних досліджень і розробок; відкритість ринку; формування інноваційної, інформаційної, фінансової, логістичної, цифрової інфраструктури; дотримання культурних, соціальних та екологічних норм.

Базою для динамічного розвитку підприємницьких екосистем є поглиблення дослідницької, технологічної та інформаційної кооперації. Співробітництво академічних установ та підприємств, а також фірм різноманітних галузей промисловості характеризується високим ступенем інтеграції, яка набуває відповідного інституційного оформлення зі створенням міждисциплінарних центрів, інноваційних осередків з передачі нових технологій малому і середньому бізнесу. При цьому роль підприємницьких екосистем не обмежується фінансово-економічним, організаційним та адміністративним сприянням співпраці підприємств з дослідними установами, а й поширюється на конкретизацію з допомогою виробничих підприємств найперспективніших напрямів співробітництва у створенні конкурентоспроможних унікальних продуктів.

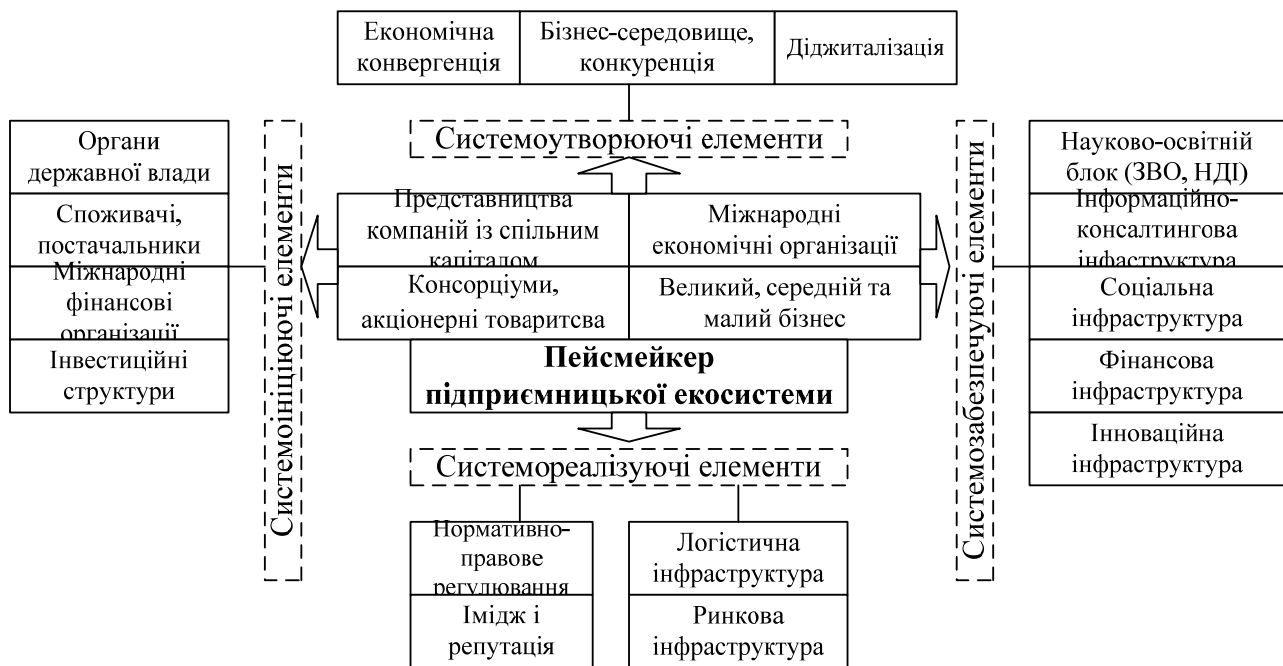
Зауважимо, що екосистемний підхід розвитку економіки вважається найефективнішою формою конструктивного багатостороннього співробітництва, що реалізується на основі синергетичного ефекту [6, с. 159].

Синергетичний ефект від функціонування підприємницької екосистеми максимізується завдяки таким факторам [7-9]:

- досягнення ефективної взаємодія органів державної влади з представниками бізнесу за допомогою участі в координаційній раді, яка ухвалює рішення щодо сталого розвитку екосистеми, враховуючи соціально-економічні інтереси всіх суб'єктів;
- взаємовигідна співпраця суб'єктів різних видів діяльності (підприємств, науково-дослідних інститутів, навчальних закладів, установ виробничої інфраструктури, банківського сектору), що призводить до посилення ролі інновацій, прискорення соціально-економічного та екологічного розвитку екосистеми та її складових;
- підвищення рівня інноваційного розвитку підприємств за рахунок взаємодоповнюваності суб'єктів, що входять в екосистему, формування ефективних партнерських відносин, швидкого поширення передових технологій, досвіду, інформації;
- спрощення виходу на нові ринки збуту продукції, сировини і матеріалів, людських ресурсів, інформації.

На основі теоретичних та емпіричних досліджень вчених можна стверджувати, що підприємницька екосистема є домінуючою інституціонально-організаційною формою спільного бізнесу, що реалізується під впливом економічної конвергенції і цифровізації. Екосистема реалізує принцип “win-win”, тобто забезпечує соціально-економічні переваги всім учасникам.

Спільний вплив чинників економічної конвергенції, діджиталізації та бізнес-середовища на підвищення ефективності діяльності учасників екосистеми проявляється у значеннях параметрів, які описують екосистему (пейсмейкер екосистеми, цілі учасників екосистеми та механізми їх досягнення, технологічна база ведення спільного бізнесу) і може бути представлений у вигляді схеми (рис. 1).

Рис. 1. Архітектура підприємницької екосистеми

Джерело: побудовано автором

Запропонована модель передбачає взаємовигідну співпрацю та розширення можливостей спеціалізації суб'єктів ринку як у межах однієї території, так і на міжрегіональному рівні, насамперед, за рахунок збільшення потенціалу реалізації додаткових конкурентних переваг і коопераційних зв'язків. Крім того розроблена модель дає змогу використати ефект масштабу та результативно залучати доступні фактори виробництва, що, в свою чергу, сприяє зниженню собівартості.

Таким чином, можна стверджувати, що підприємницька екосистема об'єднує локальну індустріальну спеціалізацію, просторову економічну агломерацію та регіональний розвиток, а також ключові аспекти стратегічного, екологічного та венчурного менеджменту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Особливістю сучасного розвитку світового господарства стало посилення економічної невизначеності, що змінює уявлення наукової спільноти про циклічність та інші закономірності розвитку глобальної економічної системи. Непередбачуваність змін економічної кон'юнктури висуває особливі вимоги до швидкості та адекватності реакції суб'єктів господарювання на виклики та загрози глобалізації. В цих умовах виникає необхідність пошуку нових способів і джерел економічного зростання, формування гнучких бізнес-структур, що

дають змогу оперативно реагувати на зміни, що відбуваються і підтримувати високий рівень конкурентних переваг.

Становлення Індустрії 5.0 свідчить, що на різних рівнях глобальної економічної системи відбувається об'єктивний процес синтезу наукової, промислової, економічної, екологічної та соціальної політики, спрямований на створення підприємницьких екосистем з метою забезпечення конкурентоспроможності економіки на основі формування сприятливого середовища для розробки, поширення та активного використання нововведень, забезпечення взаємодоповнюваності галузей, скорочення трансакційних витрат, зростання стійкості бізнес-зв'язків. Подальші дослідження стосуватимуться визначення синергетичного ефекту розвитку учасників підприємницької екосистеми відповідно до імперативів та пріоритетів Індустрії 5.0.

Література

1. Auerswald P. E. *Enabling Entrepreneurial Ecosystems*. Kansas : Ewing Marion Kauffman Foundation, 2017. 336 p.
2. Stam E. Entrepreneurial Ecosystems and Regional Policy: A Sympathetic Critique. *European Planning Studies*. 2018. № 23 (9). P.1759–1769.
3. Carvalho L. C. Entrepreneurial Ecosystems: Lisbon as a Smart Start-Up City. *Handbook of Research on Entrepreneurial Development and Innovation Within Smart Cities*. Hershey: IGI Global, 2019. 251 p.
4. Harmaakorpi V., Rinkinen S. Regional Development Platforms as Incubators of Business Ecosystems. Case study: The Lahti urban region, Finland. *Growth and Change*. 2020. № 51. P. 626–645.
5. Theodoraki C., Messeghem K., Rice M. P. A Social Capital Approach to the Development of Sustainable Entrepreneurial Ecosystems: an Explorative Study. *Small Business Economics*. 2018. № 51 (1). P. 153–170.
6. Spigel B., Harrison R. Toward a Process Theory of Entrepreneurial Ecosystems. *Strategic Entrepreneurship Journal*. 2018. № 1. P. 151–168.
7. Isenberg D. The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship. Babson Entrepreneurship Ecosystem Project. Dublin, from Dan Isenberg 2011. URL: <http://entrepreneurial-revolution.com/2011/05/11/the-entrepreneurship-ecosystem-strategy-as-a-new-paradigm-for-economic-policy-principles-for-cultivating-entrepreneurship/> (дата звернення 11.02.2023).

8. Alvedalen J., Boschma R. A Critical Review of Entrepreneurial Ecosystems Research: Towards a Future Research Agenda. *European Planning Studies*. 2021. № 25(6). P. 887-903. DOI: 10.1080/09654313.2017.1299694.

9. Trabskaja J., Mets T. (2019). Ecosystem as the Source of Entrepreneurial Opportunities. *Foresight and STI Governance*. 2019. № 13(4). P. 10-22. DOI: 10.17323/2500-2597.2019.4.10.22.

References

1. Auerswald, P. E. (2017), *Enabling Entrepreneurial Ecosystems*, Ewing Marion Kauffman Foundation, Kansas, USA.

2. Stam, E. (2018), “Entrepreneurial Ecosystems and Regional Policy: A Sympathetic Critique”, *European Planning Studies*, vol. 23 (9), pp. 1759–1769.

3. Carvalho, L. C. (2019), *Entrepreneurial Ecosystems: Lisbon as a Smart Start-Up City*, Handbook of Research on Entrepreneurial Development and Innovation Within Smart Cities, IGI Global, Hershey, USA.

4. Harmaakorpi, V., and Rinkinen, S. (2020), “Regional Development Platforms as Incubators of Business Ecosystems”. Case study: The Lahti urban region, Finland, *Growth and Change*, vol. 51, pp. 626–645.

5. Theodoraki, C., Messeghem, K., and Rice, M. P. (2018), “A Social Capital Approach to the Development of Sustainable Entrepreneurial Ecosystems: an Explorative Study”, *Small Business Economics*, vol. 51(1), pp. 153–170.

6. Spigel, B., and Harrison, R. (2018), “Toward a Process Theory of Entrepreneurial Ecosystems”, *Strategic Entrepreneurship Journal*, vol. 1. pp. 151-168.

7. Isenberg, D. (2011), *The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship*. Babson Entrepreneurship Ecosystem Project. Dublin, Ireland, available at: <http://entrepreneurial-revolution.com/2011/05/11/the-entrepreneurship-ecosystem-strategy-as-a-new-paradigm-for-economic-policy-principles-for-cultivating-entrepreneurship/> (Accessed 11 February 2023).

8. Alvedalen, J. and Boschma, R. (2021). “A Critical Review of Entrepreneurial Ecosystems Research: Towards a Future Research Agenda”, *European Planning Studies*, vol. 25(6), pp. 887–903. DOI: 10.1080/09654313.2017.1299694.

9. Trabskaja, J. and Mets, T. (2019), “Ecosystem as the Source of Entrepreneurial Opportunities”, *Foresight and STI Governance*, vol. 13(4), pp. 10-22. DOI: 10.17323/2500-2597.2019.4.10.22.